

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE SEBK-İ TÜRKİSTÂNÎ/HORÂSÂNÎ (TÜRKİSTAN-HORASAN ÜSLÜBU)¹

Halis AYDIN²

Şairler, yüzyıllar boyunca şiiri oluşturan iki temel unsur olan söz ve anlama dair farklı tercihlerde bulunmuşlardır. Bu şekilde bazen sözü anlama bazen de anlamı söze üstün tutarak duygu, düşünce ve hayallerini dile getirmişlerdir. Zaman içerisinde duygu ve düşünce aktarım şekilleri sistemli bir hale gelmiş ve ayrı bir bilim dalı haline gelmiştir.

Klasik Türk edebiyatında şairlerin dil ve muhteva açısından çeşitli üslupların tesiriyle şiirler kaleme almaları herkesçe bilinen bir durumdur. Ayrıca edebiyat araştırmalarında üslup çalışmalarının göz ardı edildiği ve bu konu üzerine fazla gidilmediği su götürmez bir gerçektir. Yapılacak olan üslup çalışmaları, klasik Türk şiirinin temel niteliklerini ortaya koyacağı gibi şairlerin daha iyi anlaşılmasını da sağlayacaktır.

¹ (ISBN: 978-625-8371-66-6; Ankara: DBY Yayınları; Yıl, 2022; s.s. 396)

² Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, aydinhalis01@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9382-1507.

Dr. Süleyman Anıl TOMBAK tarafından kaleme alınan “*Klasik Türk Şiirinde Sebki Türkistânî/Horâsânî (Türkistan-Horasan Üslûbu)*” isimli eser iki ana başlıkta toplanmış ve ikinci bölümü takiben Sonuç, Son Söz, Kaynakça ve Dizin başlıklarıyla da çalışmasını tamamlamıştır.

Yazar, eserin “*Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Tarihsel Gelişimi ve Esasları*” adlı birinci bölümün birinci başlığında Farsça şiirin ortaya çıkışı ve Sebki Horâsânî akımının tarihî gelişimi hakkında bilgiler sunmuştur. Bu bilgiler sunulurken Farsça şiirin arkaik dönemleri olan Sâ mânîler ve Saffârîler'in kültür ve edebiyatları “*Saffârîler Dönemi Farsça Şiir*”, “*Sâ mânîler Dönemi Farsça Şiir*” bölümlerinde kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında müstakil olarak çalışılmamış ve var olan bilgilerin birkaç sayfayı geçmediği bir üslubu çalışan yazar, ilgili bölümü kaleme alırken Arap ve Fars edebiyatının önemli üslupbilimcilerinin eserlerini irdelemiş, Sebki Horâsânî ile alakalı Farsça kaynaklardan hareketle üslubun teorik yönünü ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca Dr. Tombak, İslam coğrafyasında yaşanan ve siyasî bir hareket olan Şuubiyye hareketinin bu üslubun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan önemli bir etken olduğunu ilgili bölümde Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade ederek kaleme almıştır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı olan “*Sebki Türkistânî'nin Yükselme Dönemi*” başlığında Gazneliler döneminde Farsça şiirin durumu ele alınmıştır. Yazar, bu bölümde Gaznelilerin sosyal, kültürel ve edebî açıdan Samanîlerden daha fazla gelişim gösterdiğini ve belli bir olgunluğa ulaştığını zikretmiştir. Gazneliler dönemi Fars şiirinde kullanılan nazım biçimleri, söz sanatları, şiirdeki muhtevalar, nazım türleri gibi unsurlar da bu bölümde anlatılan diğer konulardır.

Birinci bölümün üçüncü başlığı “*Sebki Horâsânî'nin Son Dönemi*” adını taşımaktadır. Yazar, bu bölümde Selçuklular döneminde Farsça şiirin zirveye çıktığını, İslam coğrafyasında köklü değişimlerin yaşandığını ve Sebki Horâsânî üslubunun etki derecesinin yavaş yavaş azaldığını gerekçeleriyle birlikte kaleme almıştır. Dr. Tombak, bu bölümde bazı köklü değişimlerin önemli âlim ve sanatçıları ortaya çıkardığını ifade etmiş ve dönem şiirinde Sebki Selçûkî denilen üslubun ortaya çıktığını zikretmiştir.

Birinci bölümün dördüncü başlığı “*Sebki Horâsânî'nin Sebki Irâkî'ye Evrilmesi*” başlığıdır. Yazar, bu bölümde bir döneme damga vuran Sebki Horâsânî'nin yavaş yavaş yerini Sebki Irâkî'ye bırakmasını anlatır. Dr. Tombak, bu dönüşümü Derî Farsçasının öğrenilmesi, Fars şiirine tasavvufun dahil olması, Horasan ve Irak kültürlerinin karışması, iç savaşlar, şairlerin dönemin önemli bir kültür merkezi olan İran'ı terk etmesi gibi nedenlere bağlar ve bu durumu gerekçeleriyle birlikte ilgili bölümde tartışır.

“*Sebki Türkistânî'nin Fikrî ve Edebî Özellikleri*” başlığıyla çalışmanın birinci bölümü sonlanmaktadır. İlk dört başlıkta bu üslup hakkında temel teorik bilgiler verildikten sonra bu bölümde söz konusu üslubun genel özelliklerini vermeye çalışmıştır. Yazar, bunu yaparken “*Edebî Özellikler*” ve “*Fikrî Özellikler*” başlıkları altında bu üslubun temel ilkelerini kaleme almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü “*Klasik Türk Şiirinde Türkistânî/Horâsânî*” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm Sebki Horâsânî'nin iskeletinin ortaya konulduğu ve bütün yapı taşlarının çözümlenmeye çalışıldığı bölümdür. Yazar, bu

bölümde belirlediği 11 şairden hareketle bu üslubun klasik Türk şiirindeki yansımaları ortaya koymaya çalışmış ve bunu yaparken de çağdaş üslupbiliminin çizdiği sınırlar içerisinde kalmaya gayret etmiştir.

İkinci bölümden sonra “Sonuç” ve “Son Söz” bölümleri ile çalışma devam etmiştir. Sonuç kısmında eldeki bütün verilerden hareketle Sebki Horâsânî'nin klasik Türk edebiyatı şiir ve şairlerinde nasıl bir tesir bıraktığı örneklerle tartışılmıştır. Ayrıca Türkistân üslubunun birkaç özelliğini bünyesinde barındıran her şairi bu üslubun temsilcisi saymanın doğru olmayacağını belirten yazar, her şairin kendi kişisel becerisi ve dünya görüşü çerçevesinde farklı üsluplar kullanabileceğini de belirtir. “Son Söz” kısmında ise Sebki Horâsânî'de kullanılan gramatikal unsurlar verilmiştir. Bu gramatikal unsurlar Saffârîler, Sâmânîler, Gazneliler ve Selçuklular döneminde ayrı ayrı incelenmiştir. Her dönemin müstakil olarak incelenmesi bu unsurların tarihsel süreç içerisindeki durumlarını (değişim-dönüşüm) göstermesi açısından önemli bir unsurdur. Ayrıca bu kısmın “Son Söz” olarak konu edilmesi buradaki ilgili maddelerin Farsçanın gramer yapısıyla ilgili olması ve ilgili başlığın klasik Türk edebiyatına yansımalarının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma “Kaynakça” ve “Dizin” başlıkları ile sona ermektedir.

Dr. Süleyman Anıl TOMBAK “*Klasik Türk Şiirinde Sebki Türkistânî/Horâsânî (Türkistan-Horasan Üslubu)*” isimli çalışmasıyla klasik Türk edebiyatında şimdiye kadar üzerinde durulmayan bir üslup hakkında kapsamlı bir çalışma yaparak üslupbilimi alanındaki boşluğu doldurmaya çalışmıştır.